

Maria Nartnowicz-Kot

KSZTAŁTOWANIE SIĘ ZAŁOŻEŃ TAKTYCZNYCH PPS
W SAMORZĄDZIE MIEJSKIM (1918—1923)

PPS zaliczana do „lewicy niepodległościowej” za najważniejszy cel uważała odzyskanie niepodległości i zbudowanie demokratycznego państwa polskiego. W związku z tym, w okresie kształtowania się niepodległości, PPS była jedną z najaktywniej działających sił politycznych. Przyszły kształt ustrojowy Polski stanowił jeden z węzłowych problemów, przed którym stanęła partia w 1918 r. Stanowisko określające taktykę partii wobec zaistniałej sytuacji w listopadzie 1918 r. ustalone zostało na Radzie Partyjnej w październiku 1918 r. i wskazywało na konieczność powołania do życia rządu lewicy niepodległościowej. Był nim Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej utworzony z 6 na 7 XI. Z socjalistami: Jędrzejem Moraczewskim, Ignacym Daszyńskim, Tomaszem Arciszewskim, Bronisławem Ziemięckim i Marianem Malinowskim, zasiadali w nim ludowcy i przedstawiciele radykalnej inteligencji. Wydany przez rząd lubelski w dniu 7 XI 1918 r. *Manifest* proklamował powstanie demokratycznego państwa i zapowiadał demokratyczne reformy, które miały być zrealizowane przez Sejm Ustawodawczy. *Manifest*, jak stwierdza Andrzej Ajnenkiel, „stał na gruncie istnienia i utrzymania ustroju kapitalistycznego z pewnymi reformistycznymi modyfikacjami, które miały być dokonane w drodze ustawodawczej”¹. Takie postawienie sprawy było zgodne z założeniami taktycznymi PPS, która twierdziła, że droga ku przebudowie ustroju społecznego prowadzić miała poprzez pokojowe, legalne przeobrażenia, stopniowe uzyskiwanie reform drogą parlamentarną. Stąd też, obok walki o codzien-

¹ A. Ajnenkiel, *Z dziejów Tymczasowego Rządu Ludowego w Lublinie*, „Kwartalnik Historyczny” 1958, nr 4, s. 1083.

ne interesy robotnicze, główne znaczenie przypisywano działalności parlamentarnej, rozumiejąc przez to zdobycie maksymalnych wpływów w Sejmie i ciałach samorządowych.

Powstanie niepodległego państwa otworzyło w dziejach PPS nowy rozdział. Z kadrowej, nielegalnej partii, stała się ona partią masową, dysponującą szeregiem środków przynależnych organizacji legalnej, czasopismami, szerokimi możliwościami pracy w parlamencie, w ruchu związkowym i spółdzielczym, w organizacjach samorządowych, kulturalnych, turystyczno-krajoznawczych, sportowych. W okresie pierwszych kilku lat praca parlamentarna zajęła zdecydowanie naczelne miejsce w działalności partii². Jednocześnie PPS, jako przedstawicielka proletariatu weszła do życia publicznego, uczestnicząc poprzez swoich przedstawicieli w prawno-publicznych instytucjach samorządu terytorialnego. Kwestia funkcjonowania samorządu na terenach byłego zaboru rosyjskiego, pozbawionych dotychczas tej formy zarządzania, była jedną z wcześniej rozwiązanych spraw. W dniu 13 XII 1918 r. rząd Moraczewskiego wydał dekret *O wyborach do rad miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego*, zawierający demokratyczną ordynację wyborczą, a w dniu 4 II 1919 r. rząd Ignacego Paderewskiego dekret *O samorządzie miejskim*³. Mimo tymczasowości (z pewnymi zmianami dekrety te przetrwały do 1933 r.) stwarzały one korzystne warunki dla pracy samorządów. Demokratyczny samorząd miejski był w dużej mierze dziełem PPS. Dekrety te objęły jednak swym zasięgiem tylko Kongresówkę. W byłym zaborze austriackim skorygowano dotychczasowy stan przez dopuszczenie do istniejących rad przedstawicieli klasy robotniczej na zasadzie utworzenia IV kurii wyborczej.

W miarę zbliżania się terminu wyborów samorządowych sprawa rad miejskich nabierała w partii na znaczeniu. Wynikało to, jak można przypuszczać, z faktu przegranej w wyborach do Sejmu w styczniu 1919 r.⁴ Sądzić można, iż aktywizowanie partii wokół wyborów samorządowych sprzyjać miało wprowadzeniu walki politycznej na tory pokojowe a jednocześnie, spodziewane lepsze wyniki wyborów, miały udokumentować tezę o możliwości zdobycia władzy poprzez wybory.

² Działalność parlamentarna PPS została zaprezentowana w kilku publikacjach naukowych, m. in. J. Holzer, *Polska Partia Socjalistyczna w latach 1917—1919*, Warszawa 1962; A. Leinwand, *Polska Partia Socjalistyczna wobec wojny polsko-radzieckiej*, Warszawa 1964; K. Więch, *Polska Partia Socjalistyczna 1918—1921*, Warszawa 1978.

³ „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1918, nr 20, poz. 58; 1919, nr 13, poz. 140.

⁴ W wyniku wyborów sejmowych w styczniu 1919 r. PPS zdobyła 15 mandatów a PPSD 20. O ile PPSD oceniała wybory pozytywnie o tyle PPS byłego zaboru rosyjskiego przyznawała, że jej osiągnięcia były mniejsze od spodziewanych — Holzer, *op. cit.*, s. 277—278.

Odbyły się one w 1919 r. PPS odniosła w nich zwycięstwo w większości miast, gdzie wystawiła swoje listy⁵.

Na temat pracy w radach miejskich zarysowały się w PPS poważne różnice, które szczególnie wyraźnie uwidoczniły się na XVI Kongresie (23—27 IV 1919). Trzeci dzień obrad poświęcony był omówieniu taktyki PPS w Sejmie, radach delegatów robotniczych i w organach samorządowych. Tę ostatnią kwestię referował Arciszewski. Stwierdził on, że „... opanowanie rad miejskich przez klasę robotniczą ma dla niej ogromne znaczenie. Klasa robotnicza, jeżeli chce mieć władzę musi opanować gospodarkę w miastach. Dziś PPS posiada w b. Królestwie 238 miejsc radzieckich, 38 prezydentów i ławników, i otrzymała 115 tys. głosów ogółem przy wyborach”⁶. Według referenta taktyka partii w radach winna się różnić od stosowanej w Sejmie, gdzie niezbędna była ostra krytyka. W przypadku samorządu konieczny natomiast stawał się współudział klasy robotniczej w konstruktywnej pracy na polu gospodarki miejskiej.

W toku obrad nad tym problemem zarysowały się różnice zdań co do udziału socjalistów w pracach rad miejskich. Grupa lewicowych działaczy skupiona wokół Tadeusza Żarskiego i Antoniego Landego zgłosiła projekt rezolucji⁷, sprzeciwiającej się uczestnictwu socjalistów w zarządach miejskich o charakterze międzypartyjnym. Działalność rad miejskich, w których obok robotników zasiadali przedstawiciele burżuazji i drobnomieszczaństwa, ograniczona była przez panujący system rządów burżuazyjnych. Bowiem, jak twierdził Żarski, wszelkie wybory w ustroju kapitalistycznym umacniają jedynie dyktaturę burżuazji, ułatwiając jej maskowanie się pozorami demokracji.

Opozycja lewicowa nie negowała, w przeciwieństwie do komunistów, potrzeby udziału w pracy rad, ograniczała jednak rolę przedstawicieli PPS do obrony bieżących interesów robotniczych oraz budzenia wśród proletariatu świadomości klasowej i konieczności obalenia władzy kapitalizmu drogą rewolucji socjalnej. W związku z tym cała gospodarka miejska miała zostać przejęta przez rady delegatów robotniczych.

⁵ Dokładne dane o liczbie radnych socjalistycznych w miastach, gdzie PPS wystawiła swoje listy w: Więcha, *op. cit.*, s. 424, tab. 13.

⁶ *Zjednoczenie PPS. Sprawozdanie z kongresów: PPS b. zaboru rosyjskiego, i pruskiego, PPSD oraz I Kongresu Zjednoczeniowego*, Warszawa 1919, s. 26. Wg K. Więcha PPS zdobyła w wyborach samorządowych 390 przedstawicieli — Więcha, *op. cit.*, s. 424.

⁷ *Projekt rezolucji A. Landego i towarzyszy w sprawie działalności rad miejskich*, [w:] *XVI Kongres (Zjednoczeniowy) PPS w Krakowie w 1919 r.*, opr. A. Leinwand, W. Mroczkowski, „Z pola walki” 1960, nr 4, s. 122. Do grupy, która podpisała tę rezolucję, należeli: T. Żarski, A. Landy, A. Krahelski, J. Kwapiński, R. Sokółowicz, K. Kuszell.

W konkretnych przypadkach opozycja posuwała się aż do występowania z rad, co uczynili w połowie kwietnia 1919 r. zwolennicy lewego skrzydła w PPS, radni z Żyrardowa. Ogłosili oni deklarację stwierdzającą, iż Rada Miejska z udziałem przedstawicieli wielu partii przynosi szkodę interesom klasy robotniczej⁸. Postawa ta została ostro skrytykowana przez Kongres, jako sprzeczna z zasadami partii.

Odmienne stanowisko wobec lewicowej koncepcji taktyki partii w ciałach samorządowych zajęła delegacja łódzkiej organizacji PPS w składzie: Stanisław Rapalski, Aleksy Rzewski, Roman Izdebski, Adela Koziolkiewicz, Teofil Luboński, Andrzej Zakrzewski, Stefan Plucienik, Franciszek Pudlarz, Władysław Wilczyński, Jan Klimaszewski, Antoni Remiszewski, Bolesław Mierzwiński i Julian Birencwaig. W zgłoszonym projekcie rezolucji, dowodzili oni, że „... rady miejskie przy obecnej ordynacji stały się nadzwyczaj ważnym czynnikiem rewolucyjnym na drodze wyzwolenia ludu roboczego i praktycznego ujmowania gospodarki miejskiej przez niego w swoje dłonie ... tylko przez czynny udział, przedstawiciele PPS paraliżują machinacje paskarskie drobnomieszczaństwa i kamieniczników”⁹. Uznano również, że zadania socjalistycznych radnych winny polegać na obronie interesów klasy robotniczej i urzeczywistnianiu socjalizmu municypalnego w jak najszerszym zakresie. Jednocześnie rezolucja wzywała wszystkich członków partii do wzięcia jak najczynniejszego udziału w pracach radzieckich i zarządach miast. Rezolucja ta, po drobnych poprawkach została przyjęta jako obowiązująca, przez XVI Kongres PPS. Zgodnie z generalną linią polityczną PPS przedstawiciele jej weszli do zarządów miejskich nawet z reprezentantami centrum i prawicy. Przykładem może być Rada Miejska Łodzi. W 1919 r. PPS mimo przewagi (zdobyła 25 mandatów na 75 ogółem), na forum Rady współpracowała z NPR. Natomiast w 1923 r. zwycięstwo w wyborach samorządowych odniósł blok centro-prawicowy (NPR, ChD, ND) uzyskując 24 mandaty, socjaliści otrzymali jedynie 9 miejsc radzieckich. Mimo iż byli w zdecydowanej mniejszości, pozostali w radzie. Wydaje się jednak, iż akcja wyborcza do rad miejskich nie dała takich efektów politycznych, jakich spodziewało się kierownictwo partii, gdyż stosunkowo małe zainteresowanie wyborami i udziałem PPS w pracy rad utrudniało zdyskontowanie względnych sukcesów w propagandzie partyjnej.

O wiele większe znaczenie miały sprawy samorządowe dla PPSD. Wynikało to z tradycji i przyzwyczajenia do legalnych form pracy,

⁸ Deklarację podpisali: Józef Lewandowski, Wacław Przybylski, Stanisław Bednarski — *XVI Kongres ...*, s. 82.

⁹ Tamże, s. 122—123; W. L. Karwacki, *Walka o władzę w Łodzi 1918—1919*, Łódź 1962, s. 144.

w tym również w samorządach na terenie Galicji. U progu niepodległości partia zajęła się przeprowadzaniem wyborów dodatkowych celem zdemokratyzowania funkcjonujących wówczas samorządów pochodzących z wyborów kurialnych. PPSD dysponowała również znacznie większą kadrami doświadczonych działaczy, którzy w wielu wypadkach „importowani” byli z Galicji na teren Polski centralnej. Do Łodzi, gdzie socjaliści zdobyli w 1919 r. większość w Radzie Miejskiej, przybyli Dorota i Henryk Kłuszyńscy, Edmund Weisberg-Wieliński, Wienieczysław Badzian¹⁰.

Dla terenowych organizacji PPS udział w radach miejskich stwarzał poważne trudności. Związane były one z brakiem odpowiedniej kadry działaczy oraz z niesprecyzowanymi ostatecznie założeniami taktycznymi partii w tej dziedzinie. Zachodziła przeto konieczność stworzenia organizacji działaczy PPS pracujących w samorządzie. Centralny Komitet Wykonawczy (CKW) w myśl uchwał XVI Kongresu przystąpił w lipcu 1919 r. do organizowania Centralnego Wydziału Samorządowego. W skład jego weszli: Tomasz Arciszewski, Emil Bobrowski, Zygmunt Klemensiewicz, Stanisław Paliński, Aleksy Rzewski, dr Stefan Luksemburg i dr Tadeusz Szturm de Sztrem¹¹. Naczelnym zadaniem Wydziału było koordynowanie polityki samorządowej partii, udzielanie pomocy organizacyjnej i prawnej. Jednocześnie CWS na posiedzeniu w dniu 6 VII 1919 r., zgodnie z zaleceniami zawartymi w rezolucji XVI Kongresu, postanowił zwołać ogólnokrajowy zjazd działaczy samorządowych, jako „... najważniejszą instancję w sprawach dotyczących gospodarki municypalnej”¹².

Termin zjazdu wyznaczono początkowo na wrzesień 1919 r., jednakże w związku z odbywającymi się w wielu miastach wyborami, został przesunięty na początek października. W okresie między sierpniem a październikiem odbyły się okręgowe konferencje działaczy w Kutnie, Lublinie, Łodzi, Pabianicach, Radomiu, Warszawie i Zagłębiu Dąbrowskim; uczestniczyli w nich także przedstawiciele Centralnego Wydziału Samorządowego. W zjeździe, który obradował w Warszawie w dniach 4—5 X 1919 r. brało udział 111 działaczy reprezentujących

¹⁰ L. Mroczka, *Łódzka organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1918—1926*, Łódź 1971, s. 36.

¹¹ Tamże, s. 71. W latach 1920—1923 w skład Centralnego Wydziału Samorządowego wchodził: T. Arciszewski, A. Hausner, R. Jaworowski, T. Toeplitz, S. Tor — Archiwum Wojewódzkie miasta Łodzi, Zespół pism i druków ulotnych, *Sprawozdanie CKW na XIX Kongres PPS*, sygn. 575/110.

¹² *Zjednoczenie PPS ...*, s. 32.

42 miasta¹³. Delegacja łódzka liczyła 11 osób (m. in. byli to Aleksy Rzewski, Stefan Kopciński, Adela Koziolkiewicz, Jan Klimaszewski). Porządek obrad przewidywał kilka referatów o działalności samorządowej¹⁴.

Na zjeździe ponownie wyplęła sprawa udziału partii w samorządzie. Zarówno witający zebranych w imieniu CKW Bronisław Ziemięcki, jak i referujący ten problem Władysław Uziembło opowiadali się za udziałem partii w ciałach samorządowych. Ziemięcki wskazując na fakt, iż ster władzy znajduje się w rękach reakcji, stwierdzał jednocześnie, że należy uczestniczyć w radach z dwóch powodów, po pierwsze działacze pracujący w samorządzie biorą udział w pracach związanych z poprawą sytuacji bytowej robotników, a po drugie działalność samorządowa stanowi szkołę pracy społeczno-państwowej¹⁵.

Dyskusja, w której głos zabrali: Aleksy Rzewski, Jerzy Sochacki, Tomasz Całuń, Franciszek Perl, Stanisław Tołwiński i inni, poparła tezę referenta o wykorzystaniu wszystkich dostępnych placówek do walki o realizację potrzeb robotnika i przyszły ustrój społeczny. Rezolucja zgłoszona przez Uziembłę została przyjęta prawie przez wszystkich delegatów. Jedynie Stefan Baraniecki, reprezentant Siedlec, przeciwny był udziałowi partii w pracach zarządów miejskich w warunkach ustroju kapitalistycznego. Twierdził bowiem, że partia bierze wówczas na siebie odpowiedzialność za położenie proletariatu. Uziembło tak charakteryzuje we wspomnieniach swoje stanowisko: „... uważałem, że wchodząc do Magistratu, jesteśmy powołani nie do zarządzania konstrukcją państwa, lecz do kierowania gospodarką komunalną o ograniczonych kompetencjach. Zadaniem więc naszym jest walka o jak najszerszą autonomię związków komunalnych w dziedzinie finansowej i administracyjnej. Powinniśmy uważać siebie za przedstawicieli szerokich mas miejskiej ludności walczącej o swe prawa”¹⁶.

¹³ *Zjazd działaczy samorządowych PPS*, Warszawa 1920, s. 4. Prezesem honorowym Zjazdu został J. Moraczewski, do prezydium zaproszono: W. Uziembło, A. Rzewskiego, M. Kelles-Krauz, E. Bobrowskiego, R. Jaworowskiego. Na 111 delegatów 7 było prezydentami: z Łodzi, Radomia, Łowicza, Tomaszowa Maz., Grodziska, Pabianic i Puław; 4 wiceprezydentami: z Grodziska, Lublina, Tomaszowa Maz. i Zgierza; 30 ławnikami i 70 radnymi. W zjeździe uczestniczyło 11 kobiet pełniących funkcje radnych.

¹⁴ Na zjeździe ogłoszono następujące referaty — S. Łuksemburg, *Zadania samorządu a skarbowość*, W. Uziembło, *O taktyce PPS w Radach miejskich i Magistratach*, S. Kopciński, *Samorząd miejski a szkolnictwo*, A. Baryka, *O aprowizacji miast*, J. Hempel, *Ruch spółdzielczy a socjalistyczni radni miejscy*, A. Rzewski, *O organizacji samorządu*, J. Klimaszewski, *Problem polityki budowlanej miast — Zjazd działaczy ...*, s. 4 i n.

¹⁵ W. Uziembło, *Wspomnienia 1900—1939*, Warszawa 1965, s. 245.

¹⁶ Tamże, s. 246.

Zjazd zaakceptował rezolucję, określającą zasady polityki samorządowej. Wyrażała ona stanowisko bezwzględnie klasowe we wszystkich sprawach gospodarki miejskiej oraz pozwalała wchodzić do rządów miast tylko wówczas, gdyby frakcja socjalistyczna stanowiła co najmniej połowę wszystkich radnych. W wypadku kiedy socjaliści znaleźliby się w mniejszości zalecano stosować taktykę, taką jaką stosują posłowie socjalistyczni w Sejmie, tzn. przejść do opozycji i nie brać na siebie odpowiedzialności za politykę komunalną¹⁷. Zjazd działaczy samorządowych uchwalił nadto szereg wytycznych w zakresie działalności społeczno-gospodarczej. W zakresie kultury i oświaty postulowano przeprowadzenie reformy szkolnictwa, przejęcie go pod opiekę Wydziałów Szkolnych Magistratów. Zarządy miast miały zająć się również podnoszeniem kultury mas i zaspakajaniem ich duchowych potrzeb. W działalności kulturalnej miały być pomocne istniejące przy Magistratach Komisje Kulturalno-Oświatowe lub Wydziały. W dziedzinie finansów komunalnych zjazd zaapelował o stopniowe likwidowanie podatków pośrednich na korzyść podatków bezpośrednich.

Uchwały zjazdu zezwalały na udział socjalistów w radach, nawet gdy nie stanowili oni większości. Nie określał jednak jasno i precyzyjnie kwestii ewentualnych porozumień z ugrupowaniami prawicowymi i centrowymi. Był to efekt utrzymującej się wśród samorządowców nadziei na możliwość przynajmniej ograniczonej współpracy z nimi. Jednakże, jak pokazała niedaleka przyszłość, były to iluzje niemożliwe do zrealizowania w ówczesnej sytuacji politycznej kraju, kiedy ster rządów spoczywał w ręku prawicowych gabinetów Ignacego Paderewskiego, później Leopolda Skulskiego. Posunięcia tych rządów, rozwiązywanie rad miejskich, uchylanie uchwał, odmawianie poparcia finansowego, uniemożliwiały funkcjonowanie samorządu terytorialnego. Niemożność realizacji nawet w skromnym stopniu reformy gospodarki komunalnej powodowała, iż tam gdzie PPS była w mniejszości, traciła swoje wpływy. Jednocześnie w odczuciu rzesz robotniczych była współodpowiedzialna za zaistniały stan. W związku z tym, niektóre organizacje partyjne, mimo zakazów ze strony CKW, podejmowały uchwały o wycofaniu się z samorządu, jak miało to miejsce w 1920 r. w Siedlcach, czy Tomaszowie Maz.

Posunięcia takie wywołały szczery niepokój w kierownictwie partyjnym. Rada Naczelna na posiedzeniu w dniach 1—2 II 1920 r. zobligowała CKW do zwołania konferencji działaczy samorządowych. Zebrała się ona 28 III 1920 r., a centralnym punktem jej obrad stał się znowu problem udziału partii w samorządzie. W trakcie obrad zarzyso-

¹⁷ Składanie mandatów radzieckich mogło nastąpić tylko za zgodą Centralnego Wydziału Samorządowego — *Zjazd działaczy ...*, s. 5.

wały się wyraźnie trzy stanowiska w tej kwestii. Najbardziej radykalne prezentował Antoni Szczerkowski. Postulował on ustąpienie socjalistów z rad miejskich i magistratów i przeniesienie walki na forum Sejmu. Umiarkowaną grupę stanowili delegaci skupieni wokół Stanisława Tora, Adama Próchnika i Stefana Baranieckiego, opowiadającą się za pozostaniem w radach ale wycofaniem się z magistratów. Natomiast Ziemięcki i Rzewski nie chcieli dopuścić do ograniczenia udziału PPS w związkach komunalnych. W wyniku poważnych rozbieżności konferencja przyjęła kompromisową uchwałę. Podtrzymywała ona dotychczasowe zasady polityki samorządowej, tj. udział w radach i zachowanie przypadających partii z wyborów proporcjonalnych stanowisk w magistratach. Zaleciła nadto bezwzględną opozycję wobec prawicowej większości. Uchwała zakazywała także porozumiewania się ze stronnictwami nierobotniczymi¹⁸. Istotne znaczenie dla terenowych organizacji PPS miała uchwała o decentralizacji polityki samorządowej. Uzależniała ona taktykę partii od konkretnych warunków lokalnych. W razie zmiany kursu należało porozumieć się z Centralnym Wydziałem Samorządowym. Konferencja, zdając sobie sprawę z roli jako przypadła PPS w zakresie odrabiania zaniechań kulturalnych w środowisku robotniczym, kładła szczególny nacisk na działalność kulturalno-oświatową zarządów miejskich¹⁹ (zakładanie uniwersytetów robotniczych, subsydiowanie organizacji społecznych o profilu oświatowym i kulturalnym, organizowanie widowisk teatralnych i koncertów).

Zwołany w maju 1920 r. XVII Kongres PPS podsumował dotychczasowe osiągnięcia partii w dziedzinie polityki komunalnej. W sprawozdaniu politycznym CKW Ziemięcki zwrócił uwagę na trudności, jakie napotykała PPS realizując hasło szerokiego, demokratycznego samorządu terytorialnego. Również Rzewski analizując stosunek władz rządowych do związków komunalnych zauważył: „... stosunek rządu obecnego do samorządów jest fatalny. Siedzimy w instytucjach samorządowych, gdyż wierzymy, że wraz z wejściem naszych towarzyszy do rządu stosunek ten się polepszy”²⁰. Koncepcje polityki samorządowej były różne. Zupełnie odmienne stanowisko zajął w tym względzie Antoni Pająk, który domagał się przede wszystkim opanowania samorządów, co miało spowodować upadek gabinetu rządowego. Jak można sądzić realizacja tego postulatu była wówczas mało prawdopodobna, jeżeli się zważy słabość ustrojową i finansową polskiego samorządu.

¹⁸ „Robotnik” 1920, nr 89, s. 1.

¹⁹ Mroczka, *op. cit.*, s. 72–73.

²⁰ XVII Kongres PPS (21–25 V 1920 r.), opr. W. Mroczkowski, J. Tomicki, „Najnowsze Dzieje Polski 1914–1939” 1963, t. VI, s. 245–254.

Ponownie sprawa taktyki w radach miejskich i magistratach wpłynęła na XIX Kongresie partii w 1923 r. Przyjęto wówczas rezolucję domagającą się uchwalenia przez Sejm ustawy o samorządzie, jednolitej dla całego kraju. W rezolucji tej czytamy: „Kongres stwierdza, że reakcja polska dąży do zupełnego uwstecznienia ustawy o samorządzie. Wyrazem tego dążenia są wnioski zgłaszane przez prawicowych działaczy samorządowych na zjazdach miast, zdążające do zniesienia zasady równości i bezpośredniości wyborów, pod pozorem ciągłości pracy w radach miejskich lub obrony interesów polskich na kresach wschodnich, wprowadzenia wysokiego cenzusu wykształcenia przy wyborach członków Magistratu. Kongres poleca Związkowi Polskich Posłów Socjalistycznych przeprowadzenie jak najenergiczniejszej walki o utrzymanie zasad demokratycznych w ustawie samorządowej”²¹. Delegaci wypowiedzieli się również za trzyletnią kadencją rad miejskich i za magistratem wybieranym na czas trwania kadencji rad, odpowiedzialnym przed nią i wchodzącym w jej skład oraz za sześcioprzymiotnikowym prawem wyborczym. Postulowano także uniezależnienie samorządów od władz nadzorczych zbyt mocno krępujących posunięcia rad.

Jednocześnie Kongres ustalił pewne formy organizacyjne. Socjaliści uczestniczący w pracach rad powinni zorganizować się we frakcje radzieckie, działające w oparciu o uchwały CKW i Centralnego Wydziału Samorządowego oraz miejscowych władz partyjnych. Ustalono nadto, iż tworzenie trwałych bloków z ugrupowaniami demokratycznymi w radach może odbywać się jedynie w porozumieniu z CKW. Odnośnie do obsadzenia funkcji w magistratach, Kongres postanowił przyjmowanie ich uzależnić od liczby radnych. W wypadku gdy socjaliści stanowili absolutną większość, można było obsadzić stanowisko prezydenta, inne funkcje (wiceprezydenta i ławników) mogły być obejmowane na podstawie proporcjonalnego układu sił w radzie za zgodą kierownictwa partii²².

Jak wynika z powyższych rozważań, zagadnienia samorządowe odgrywały poważną rolę w życiu partii. Wyrazem tego było utworzenie Centralnego Wydziału Samorządowego przy CKW, poprzez który PPS realizowała swoje koncepcje polityczne na polu samorządowym. Już z chwilą odzyskania niepodległości przystąpili socjaliści do walki o realizację hasła szerokiego samorządu terytorialnego. Efektem tego była demokratyczna ordynacja wyborcza, zapewniająca szerokim masom społeczeństwa udział w życiu politycznym. Mimo różnic w sprawie taktyki w radach miejskich, jakie uwidoczniły się na kolejnych kongresach,

²¹ A. Bełcikowska, *Stronnictwa i związki polityczne w Polsce*, Warszawa 1925, s. 369.

²² Tamże.

praca samorządowa przyniosła spore efekty społeczne i polityczne. Przywódcy PPS traktowali udział w pracy związków komunalnych jako szkołę rządzenia dla swego aktywu i jednocześnie jako środek służący do pewnego ograniczenia negatywnych skutków ustroju kapitalistycznego.

Instytut Historii UL
Zakład Historii Polski Najnowszej

Мария Нартонович-Кот

ФОРМИРОВАНИЕ ТАКТИЧЕСКИХ ПРЕДПОСЫЛОК ППС
В ГОРОДСКОМ САМОУПРАВЛЕНИИ (1918—1923)

Статья обсуждает вопросы, связанные с формированием тактических предпосылок ППС в городских советах в период 1918 г. от момента восстановления независимости до XIX Конгресса ППС 1923 г. Широкое территориальное самоуправление было одним из важнейших лозунгов выдвинутых партией в своих политических программах. Осуществляя этот постулат, ППС активно включилась в разработку демократического положения о выборах в органы самоуправления. Одновременно, вопрос участия социалистов в работах городских советов был действительно проблемой, над которой велись дискуссии на партийных конгрессах. XVI Конгресс показал серьезные разногласия в понимании этой проблемы. Левая группировка Т. Жарского и А. Ланде, хотя и не оспаривала участия в работе Советов, но органичивала роль представителей ППС в защите текущих интересов рабочих и предлагала отдать городское хозяйство в руки РДР. Противоположную позицию заняла делегация лодзинской ППС, требующая активного участия в советских работах. Резолюция, представленная этой группой, была принята как обязывающая для всех членов ППС. С целью координации самоуправляющей политики партии, а также оказывания организационной и юридической помощи коммунальным союзам, в июле 1919 г. был создан Центральный Отдел самоуправления. Деятельность ЦОС проявилась в организации съезда деятелей самоуправлений в октябре 1919 г. и конференции в марте 1920 г. Тогда были утверждены принципы политики самоуправления, позволяющие на включение социалистов в городские советы. Принципы эти поддержали на XVII и XIX Конгрессах ППС.